

Михаило ВУЧКОВИЋ*

UDK 599.735.3(497.16)

Иван ИСАКОВИЋ

ЈЕЛЕНИ У БИОГРАДСКОЈ ГОРИ

DEERS IN BIOGRADSKA GORA

Извод

Још 1951. и 1952. године унијето је из Беља 11 грла јеленске дивљачи у Биоградску гору. Вишегодишњим истраживањем је утврђено да је јелен овдје алохтона врста и да прави штете у шуми. Предложено је њихово исељавање.

Synopsis

Back in 1951 and 1952 eleven heads of deer game from Belje were induced to Biogradska Gora (forest). In several years lasting investigations it has been established the deer to be here the alchtonous species which makes harms in the forest, so that their removal has ben proposed.

УВОД

Национални парк Биоградска гора припада масиву Бјеласице. Одликује се великом разуђеношћу, изграђују га четири планинска вијенца динарског правца пружања (Стрменица — 2.122 m, Црна глава — 2.139 m, Зекова глава — 2.117 m и Троглав — 2.075 m). Геолошки састав одликује се присуством сти-

Др Михаило Вучковић, научни савјетник, Титоград, В. Раичковића 38.

Мр Иван Исаковић,

11223 Бели поток, Авалски пут, 7, Београд.

јена различитог литостратиграфског поријекла. Масив је изграђен од стијенских маса различите старости, као што су млади палеозоик, стари мезозоик и најмлађи кенозоик.

Читаво подручје парка је богато хидролошким појавама, међу којима су најзначајније Биоградско језеро, Пешића језеро, Велико и Мало урсулвачко језеро, затим Шишко језеро и Шеварине. Од рјечних токова значајнији су Биоградска ријека, Језершtica и Лалев поток.

Посебна вриједност парка је прашумски резерват, разноврсност биљних заједница, које су сврстане у 25 асоцијација, те бројност дрвенастих (86 — Вучковић, 1966) и бројних зељастих биљака. Све ово је изузетна вриједност за Европу и шире, због чега је овај пар прихваћен као потенцијалан објект за упис у међународно природно наслеђе. Дио националног парка у сливу Таре је већ проглашен (1977) резерватом биосфере (UNESCO) у оквиру програма МАВ, као саставни дио басена ријеке Таре.

Подручје се одликује планинском климом, која је у извјесној мјери измијењена под дејством топлијих ваздушних маса из правца Средоземља. Најнижа тачка у парку је на ријеци Тари (832 m), а највиша Црна глава (2.139 m).

На основу двадесетогодишњих осматрања (1955—1975) просјечне годишње температуре су на најнижој коти 8°C, а на врховима преко 2,000 метара су 2°C. Најхладнији мјесец је јануар, када је просјечна температура у најнижим дијеловима —2°C, а у највишим —6°C. Минимална забиљежена температура ваздуха је —32°C (март) а максимална је 34°C (август).

Максималне дневне падавине биле су 270,5 mm (октобар).

Највећа висина снијежног покривача била је 145 cm, а просјечно трајање непрекидног снијежног покривача је 53 дана (Вучковић М. 1973).

Од укупне површине под шумом је око 2.000 ha, остало су ливаде, пашњаци и камењари. Планински и високопланински пашњаци и камењари простиру се у вишим дјеловима парка.

Од аутохтоне дивљачи у парку живе: срна, мрки медвјед, дивља свиња (у пролазу), зец, велики тетријед, љештарка, камешарка, дивљи голубови, вук, лисица, куне, видра, јазавац, твор, ласица, вјеверица и др. Јелени су унијети са Беља у два наврата: 1951. (четири женке и два мужјака) и 1952 (3 женке и 2 мужјака), сви олањени 1951 године (Вучковић, 1957).

МЕТОДИКА ИСТРАЖИВАЊА

Скоро 40 година праћено је бројно стање и кретање јелена на подручју Биоградске горе, мада не увијек истим интензитетом и континуирано. У раздобљу од 1967. до 1972. године било је постављено 7 огледних површина у разним шумским заједницама ради утврђивања штета од дивљачи, у првом реду од јелена.

Класичном методологијом обрађивана је клима, а коришћени су подаци других истраживања тог подручја (геолошки, педолошки, флористички и др.).

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Биологија јелена је од свих папкара најбоље проучена, но у пракси није увијек досљедно коришћена, што је био случај и приликом насељавања јелена у Биоградској гори. Могућност прехране, размножавања и мира (Нечас, Мамајев-Пивоварова, Шуштершић, Исаковић) није била задовољавајућа, а већ постојеће крупне животињске врсте посебно вук и медвјед као грабљивице, уз домаћу стоку на пашњацима, ограничавали су још више постојеће услове (Whitehead, 1960)

Аутори који су се бавили питањима површина станишта за популацију јелена, дају као минималну површину 20.000 ha (Исаковић, 1987), до 30.000 ha (Бубеник — према Dziegielewskom). У том случају би врста имала довољно ниша и одговарајући мир. У најбољим свјетским стаништима за јелене приближне површине су следеће:

60.000 (Исаковић)	Беље	ha
25.000 (Raesfeld)	Роминтен	„
75.000 (Draskovich)	Аргентина	„
40—50.000 (Данилов)	СССР (европски дио)	„
огромна подручја Карпата	Румунија	

Површина Биоградске горе (прво 3.000 ha, данас 5.400 ha, површина ловишта 12.440 ha) није била довољна, не само просторно, већ и због тога што су се све површине налазиле на већој надморској висин од 830 m, а преко 60% су били планински и високопланински пашњаци и камењари, који су добрим дијелом године били под снијегом, те углавном неупотребљиви за исхрану. Током љета на пашњачким површинама је било доста домаће стоке, па је поред конкуренције било и јако узнемиравање. Колико је простор важан уочено је укључењем у законске прописе појединих земаља (Чехословачка, Пољска, Југославија и др.), гдје се предвиђају минималне површине ловишта за крупну или ситну дивљач, планинско или равничарско подручје.

Јелени су познати по својим дневним и сезонским миграцијама у простору, што у Биоградској гори, услед скучености простора и других неодговарајућих услова, нијесу имали. Били су највећим дијелом ограничени само на уже подручје парка, које је било под шумом. Популација се због тога није могла ни развијати. С обзиром да су донијета једнодобна грла (поријекла из исте године — евиденција ЛШГ „Јелен“ — Исаковић), то је од самог почетка била једна од главних неповољности при размножавању.

Бројна стања су била сљедећа:

Година	Мужјаци	Кошуте	Јеленчићи				Укупно
			Г	Р	Л	А	
1956							10 ¹
1966	30	48			14		92 ²
1967	23	40			12		75 ²
1968	23	32			12		67 ²
1969	15	25			10		50 ²
1970	8	15			7		30 ²
1971	9	13			9		31 ²
1980							
1981							
1982							62 просјечно ³
1983							
1984							
1985							140 ⁴
1986							160 ⁴

Ограђени карантин за јеленску дивљач у Биоградској гори (Гановача)
(Фото: М. Вучковић, 1954)

¹ Б. Шепа у Југословенском прегледу, 1958.

² М. Вучковић, 1971.

³ Статистички завод Југославије.

⁴ Комитет за пољопривреду Извршног вијећа Црне Горе и Републички завод за заштиту природе — Титоград.

Очигледно је да бројност није достигла висину од 500 грла, кад је једино могућно имати приближно идеалну структуру популације (Исаковић), Биотски и абиотски чиниоци (Bodenheimer, Raesfeld, Witehead) не одговарају врсти, што се одразило на квалитетном и бројном саставу популације. Распоред животиња у простору и одговарајућа густина популације никад нијесу били постигнути.

Извјесно побољшање бројног стања забиљежено је после 1980, кад је основана посебна Самоуправна интересна заједница за Национални парк „Биоградска гора“. Организована је служба заштите чији је задатак био и зимско прихрањивање дивљачи. То је условило и знатно повећање популације јелена. Томе су, наравно, допринијели обезбјеђење мира и сузбијање криволага.

Климатски услови су за јелена на овом простору неповољни, прије свега због дужине трајања снијежног покривача и екстремних најнижих температура. Ти су услови били пресудни за развој популације. Надморска висина у заједници с климом скраћује вегетацијско раздобље, па и могућност исхране зрелих јединки, а посебно младунаца. Пашарење на планинским и високопланинским пашњацима је потпомогло узнемиравању дивљачи и томе се придружило неусклађивање радова у пољопривреди и шумарству у граничном појасу (у оквиру ловишта), па је мир веома нарушен.

Зимском контролом (Вучковић, 1957), примјетивани су трагови вукова, који се задржавају у близини катуна, јер су протјеривани пуцњевима из Биоградске горе. Међутим, мора се рачунати и на њихово штеточинство, нарочито зими. Управо због тога што није постојало довољно простора (ниша), компетенција са грабљивицама се више осјећала (Bodenheimer, 1955).

Исхрана и зимско прихрањивање нијесу одговарали, ни по количини ни по саставу хране, па су поред климе то били пресудни чиниоци за динамику популације, узрочници штета на дрвенастим биљкама и распоред у простору.

Истраживањем је утврђен степен напада јелена на поједине дрвенасте врсте (Вучковић, 1973). Огледне површине су постављене методом случајности, на разним експозицијама и надморским висинама. Обухваћен је простор од 0,1 посто укупне површине прашумског резервата. Од 1154 стабла на свих 7 површина јела учествује (у процентима) с 50, смрча 5, бријест 5, јасен 10, врба 2, јавор 2, буква 19, јоха 0,7 и лијеска са свега 0,3%. Штете су утврђене на 539 стабала, што чини 47% укупног броја.

Више од 90% утврђених штета у прашумском резервату настало је гуљењем и љуштењем коре. Најизраженије су штете забиљежене на бријесту (86% у односу на број стабала), затим на врби (у процентима) (77), јасену (65), јели (57) и смрчи (27). Штете на букви, јавору јохи и лијески нијесу утврђене ни на једној од 7 огледних површина. Највећа оштећења су на бријесту нанијета

гуљењем коре. Овим начином су оштећивана и старија стабла, при чему је огуљени каиш захватао и више од 3/4 обима дебла.

ЗАКЉУЧАК

Јелен, као алохтона врста, изазива значајан поремећај природног уравнотеженог баланса у прашумском резервату Биоградске горе, као основном феномену тог Националног парка. У типу европског националног парка, којем припада и Биоградска гора, заштита свих његових обиљежја је основна одлика, при чему није дозвољено уношење било којих алохтоних врста. Пошто се тим нарушава аутентичност парка као цјелине, јелена треба што прије уклонити из Биоградске горе.

РЕЗИМЕ

Још 1951. и 1952. године унијето је са Беља 11 грла јеленске дивљачи (*Cervus elaphus*) у прашумски екосистем Биоградске горе. Основне примједбе стручњака при том уношењу потврдиле су се и данас. Садржане су у сљедећем:

1. Уношење страних врста у национални парк је неприхватљиво.
2. Мала површина Биоградске горе, чак и са ширим подручјем Бјеласице, својим еколошким условима не може да омогући нормалан развој популације;
3. Унијети број јелена и њихов приплод нарушиће животну заједницу Биоградске горе, што је посебно значајно за прашумски екосистем, као капиталну вредност овог националног парка.

За посљедњих 20 година, њихово бројно стање се кретало од 80 до 120 грла.

ЛИТЕРАТУРА

- Bodenheimer F. S. (1955): *Précis d'écologie animale*, Payot, Paris: 309
- Danilov D. N. (1966): *Osnovi ohotoustrojstva*, Lesnaja promišlenost, Moskva: 330
- Draskovich I. (1951): *Rotwildhege*, Rohrer Verlag, Insbruk — Wien: 103
- Dzięgielewski S. (1970): *Jelen* Państwowe wydawnictwo rolnicze a lesne, Warszawa: 298
- Исаковић И. (1987): *Установљење ловишта*, Велика илустрована енциклопедија ловства I, Грађевинска књига, Београд: 327—343.
- Мамажев Ј. Р. — Пивоварова Е. Р. (1969): *Rezultati i perspektivi reaktivizaciji bltgorodnogo olenja v krasnoleskom lesnom masive* (u zborniku) *Voprosi povišenija produktivnosti ohotnijičih ugodii*, Kolos, Moskva
- Nečas J. (1959): *Jeleni zver*, Statni zemdelske nakladatelstvi, Praha: 198
- Raesfeld F. (1957): *Das Rotwild*, Paul Parey, Hamburg und Berlin 1958: Die Hege, Paul Parey, Hamburg und Berlin: 302
- Šušteršič M. (1951): *Naš lov I*, Lovska sveza LRS, Ljubljana: 468

- Вучковић М. (1957): *Јелени у Црној Гори*, Ловачка ревија, Београд: 96.
(1973): *Штете од крупне дивљачи у Националном парку „Биоградска гора“*, магистарски рад на Шум. фак. у Београду: 147.
Whitehead G. K. (1960): *The deer stalking grounds of Great Britain and Ireland*, William Cloves and Sons, Ltd., London: 557

Mihailo Vučković,

Ivan Isaković

DEERS IN BIOGRADSKA GORA

Summary

Back in 1951 and 1952 eleven heads of deer game (*Cervus elaphus*) from Belje were introduced to virgin forest ecosystem of Biogradska gora. Basic remarks of experts on occasion of that introduction are currently true as well. They are consisted in the following:

1. Introduction of alien species in national park in unacceptable;
2. Small surface area of Biogradska gora, even with lager area of Bjelasica, by its ecological conditions cannot enable a normal population development;
3. Introduced number of deers and their offsprings will damade the life community of Biogradska gora, what is particularly significant for the virgin forest ecosystem, as a capital value of this national park.

In last 20 years their numerosity ranged from 80 to 120 heads.

